

Mester és Tanítvány

Konzeruatiu pedagógiai folyóirat

*A Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Bölcsészettudományi Kar, a Katolikus Pedagógiai
Szervezési és Továbbképzési Intézet
és a Mondat Kft. lapja*

27. szám, 2010. augusztus

CSALÁD ÉS IFJÚSÁG

A CSALÁDI ÉLETRE NEVELŐ PROGRAMOK FONTOSABB TARTALMI ELEMEI

GRÉSZ GÁBOR

A győzelmek és a veszélyek korát éljük. Az élet elértéktelenedése, az értékek eróziója, az otthonok szétesése, az önközpontú élvhajhászás, a fatalizmus és a nihilizmus divat lett sok fiatal számára. Az új évezredet övező álmok és remények mellett őszintén szembe kell néznünk a valósággal: a világ a feje tetejére állt. Éhezés, elnyomás, háborúk, szegénység, szexuális úton terjedő betegségek, kábítószeres, dohányzás, alkoholizmus, gyermekprostitúció – olyan valóság, amelyek mögött emberek millióinak, sőt milliárdjainak egyéni tragédiája húzódik meg. Az emberi gonoszság, butaság, hatalomvágy, pénzimádat, felelőtlenesség okozta jelenségek ezek, amelyek mérhetetlen gazdasági terhekhez és a jövő bizonytalanságához vezetnek. E szavak súlya nem csak a mi vállunkat nyomja, hanem az utánunk jövőket is. Ezért a legnagyobb kérdés az egész emberiség jövője szempontjából ez: mi lesz a következő generációval, és vajon felkészült-e, felkészítettük-e őket arra, hogy szembenézzenek a feladattal és azoknak a problémáknak a kezelésével, amelyet mi magunk hagyunk örökül rájuk?

*„Mire kéne használnunk az életünket, ha nem arra,
hogy azért a nemes célért küzdjünk, hogy ezt
az elfuserált világot jobb helyé tegyük azok számára,
akik azután élnek itt, miután mi már rég elmentünk.”*

(Sir Winston Churchill)

A ma tizenévesei miközben olyan kihívásokkal és változásokkal néznek szembe, amelyekkel azelőtt senki, tele vannak kreativitással, természetességgel. Ugyanakkor a globális változások rengeteg kérdést vetnek fel még a mi számunkra is, amelyekkel ők még nehezebben küzdenek meg, hiszen életük egyébként is folyamatos változáson megy keresztül a bennük zajló testi-lelki fejlődés miatt. Ha minket elbizonytalanít a körülöttünk lévő változás, akkor mennyivel inkább teszi őket bizonytalanná? S ez a bizonytalanság bizony sokszor akár agresszivitásban is kitörhet.

A rendszerváltás utáni Magyarországnak – a rengeteg gazdasági és politikai kihívás mellett – szembe kellett néznie a külvilágot már jelentősen átformáló társadalmi és értékrendi változásokkal, amelyek különösképpen a családokat és az ifjúságot érintették és eddig ismeretlen folyamatokat, kihívásokat hoztak maguk-

kal. A változásokkal járó kihívások felkészületlenül érték a társadalmat és a problémákkal naponta szembenéző pedagógusokat. A változások felszínén új, addig hazánkban jószerivel ismeretlen problémák ütötték fel a fejüket: a kábítószerhasználat terjedése, a tizenéves terhességek számának növekedése, szexuális úton terjedő betegségek veszélye, különös tekintettel az AIDS-re, a bandákhoz és szektákhoz való csatlakozás, valamint a magatartási és egyéb tanulási zavarok növekedése. Hamar világos lett, hogy a változások mélyén még ennél is súlyosabb folyamatok zajlanak: a hagyományos család-modell szétzilálódása mellett egy drasztikus értékrend-átalakulás húzódik meg. Ezek a folyamatok magukkal hozták az ifjúsági problémák erőteljes, tömeges és az oktatást már-már gátló megjelenését az oktatási intézményekben, ahol a pedagógusoknak, iskolai védőnőknek és szakembereknek olyan kihívással kellett és kell megbirkózniuk, amelyekre nem voltak megfelelően felkészítve.

A 13–18 éves korosztályt különösen fenyegető veszélyek és a növekvő szükségletek láttán a Nemzeti Egészségvédelmi Intézet felkérésére indítottuk el 1994-ben a *Fiatalok az Élet Küszöbén – FÉK* programot, melyet kapcsolat- és jellemépítő, AIDS- és drogperevenációs, családi életre felkészítő programként határozzuk meg. Az elmúlt több mint másfél évtized alatt elkészült háromkötetes oktatói kézikönyvünk meghaladja az ezer oldalt: 54 óravázlatot, 17 olvasmányt és több játék- és feladatgyűjteményt foglalva magában. A hétvégi képzéseinken részt vevő, ifjúsággal foglalkozó szakemberek száma pedig átlépte a nyolcezer főt. A magyarországi indulás után hamar más országokban is elkezdtek használni a FÉK programot, így jelenleg 60 országban működik az itthon kidolgozott anyag.

A széles körben és hosszú távon összegyűlt tapasztalataink azt támasztják alá, hogy a családi életre való felkészítés feladata bizonyos részben átcúszott azokra az intézményekre, amelyekben a gyerekek az idejük jelentős részét töltik. Így az ott dolgozó szakembereknek – akarva, akaratlanul – reagálniuk kell a felmerülő szükségletekre. Rengeteg időt és energiát szánunk arra, hogy fiataljaink megtanuljanak egy szakmát vagy intellektuális ismeretekre tegyenek szert, miközben elfeledkezünk a legfontosabb szerepükre való felkészítésről, pedig jól tudjuk, hogy egy ember életének a minőségét, boldogság-érzését, megelégedettségét leginkább az emberi kapcsolatai, különösen a családi és párkapcsolatai határozzák meg. Mégis az oktatási rendszerünk erre egyáltalán nem tud figyelmet fordítani. Sokszor figyelmen kívül hagyjuk, hogy az a diák, aki családi vagy kapcsolati problémákkal küzd, képtelen lesz arra, hogy intellektuálisan megfelelően teljesítsen, ugyanis az érzelmi kapacitásait foglyul ejtő problémái blokkolják az értelmi teljesítőképességét. Így közvetve vagy közvetlenül, de kikerülhetetlenül foglalkoznunk kell ezekkel a kérdésekkel.

Egy átfogó családi életre nevelő programnak mindazokat a területeket magában kell foglalnia, amelyek egy gyermek felelősségteljes, kiegyensúlyozott és egészséges

felnőtté válásához szükségesek. Ezek a területek egymással szoros kölcsönhatásban vannak – s nem lehet egymásról leválasztva tárgyalni őket. Legalább öt ilyen alapvető területet azonosíthatunk, amellyel mindenképpen foglalkozni kell: (1) önismeret fejlesztése, (2) érzelmi intelligencia és emberi kapcsolatok, (3) párkapcsolatok, (4) csapdák és veszélyek elkerülése, valamint a (5) jellem és értékrend területe. A következőkben ezt az öt területet vizsgáljuk meg részletesebben.

1. Önismeret fejlesztése

Rendkívül nehéz feladat a fiataloknak megtalálni önmagukat – gyakran magukra hagyatva – egy meglehetősen új és kialakulatlan erkölcsi légkörben. Ha nincs egy olyan vezérfonal és élő példa, amelyhez saját életüket igazíthatják, akkor bizonytalanok, zavartak, megkeseredettek és kétségbeesettek lesznek egész életükben. Az önmagunkról alkotott helytelen „én-kép” eredményezheti a kívülről érkező üzenetek torzítását, valamint torzulást okozhat abban is, ahogyan a világ eseményeit értelmezik. Az önismeretünk alapvetően meghatározza az összes kapcsolati képességünket, érzelmi életünket. Befolyásolja, hogy képesek vagyunk-e másokkal bensőséges kapcsolat kialakítására, le tudjuk-e győzni a kudarcokat stb. Az én-képünk alapvető hatással lesz a cselekedeteinkre és döntéseinkre.

Énünket a teljesítményünk és mások rólunk alkotott véleménye formálja. A ma embere három tényező alapján határozza meg önmagát:

- hogyan nézek ki? – vagyis mit gondolok a külsőmről;
- mire vagyok képes? – vagyis mit gondolok a teljesítményemről;
- mennyire vagyok fontos? – vagyis mit gondolok arról, hogy milyen helyet foglalok el a társadalomban.

Három alapvető emberi szükséglet van, amely nélkül lehetetlen egészséges önismeretre jutni. Ha ezt a három tényezőt nem erősítjük a ránk bízott diákokban, akkor képtelenek lesznek egészséges kapcsolatokat kialakítani és felelősségteljes, kiegyensúlyozott családi életet élni. A három – önismeretet formáló – szükséglet a következő:

- a „*tartozom valahová*” érzése: szeretnek, elfogadnak és biztonságban vagyok – ha egy kapcsolatban elfogadást tapasztalunk, az megerősíti az énünket, a létezésünket.
- az „*értékes vagyok*” érzése: Larry Crabb pszichológus ennek lényegét így foglalja össze: „Először mindenkinek el kell jutnia odáig, hogy értékesnek tartsa magát: úgy tekintsen magára, mint egy értékes és fontos személyre. E nélkül képtelen arra, hogy valakiért vagy valamiért éljen.” Magunkat csak akkor tartjuk értékesnek, ha belül rendben vagyunk. A kudarcok feldolgozása és annak az igénye, hogy megbocsássonak nekünk a hibáinkért szorosan összefügg azzal, hogy értékesnek érezzük-e magunkat.

– A „képes vagyok” érzése: magabiztos, céltudatos, versenyképes vagyok. Érezniünk kell, hogy van valami dolgunk, szerepünk az életben. Ezzel együtt jár az alkalmasságtudat, amely belül azt diktálja, hogy „meg tudom csinálni”.

Mivel az önmagunkról alkotott kép határozza meg a kapcsolatainkat, ezért egy átfogó CSÉN-program csak akkor lehet hatékony, ha gyakorlati segítséget nyújt a diákoknak ahhoz, hogy tisztában legyenek ezzel a három alapvető szükségletükkel és tudatosan alakítsák és formálják az önmagukról alkotott képet. Egy hatékony családi életre nevelő program olyan képességeket fejleszt a diákokban, amellyel képesek lesznek reálisan gondolkozni magukról és készsé teszi őket arra is, hogy elfogadják magukat erősségeikkel és gyengeségeikkel együtt.

Nyilvánvaló, hogy az önismeret fejlesztése a legnehezebb feladat. Ugyanis míg a kábítószerekről, bandákról és egyéb veszélyekről egy „ismeretterjesztő, felvilágosító” típusú óra vagy ezek sorozata hozhat sikert, addig az önismeret fejlesztése elválaszthatatlan az oktató, a pedagógus, a gyereket körülvevő felnőttek személyétől. Az önismeret ugyanis nem tanítható, csak fejleszhető. A fejlesztési környezet pedig egy elfogadó, bátorító kapcsolat. Kapcsolat nélkül lehetetlen hatást gyakorolni – pusztán információt lehet átadni. Bármennyire is úgy tűnik számunkra, hogy a kamaszok elzárkóznak a felnőttek világától, valójában az önmagukról és a világról alkotott képük színtiszta lenyomata annak a képnek, amit feléjük közvetítünk. Azt tükrözik vissza, amit feléjük vetítettek róluk és a világról. Amennyiben azt az üzenetet kapják, hogy értékesek, fontosak és képesek – akkor ezek alapján formálódik az önismeretük. Itt válik létkérdéssé és személyes küldetéssé a családi életre és a felnőtt létre való felkészítés, ugyanis minden egyes találkozás a diákjainkkal üzenet-közvetítés róluk, a világról és magunkról. Egyetlen mondat elhangzása nélkül is üzenünk nekik: a viselkedésünkkel, a figyelmünkkel (vagy annak hiányával), a mosolyunkkal, a gesztusainkkal, a döntéseinkkel stb. Nyilvánvaló tény, hogy az a gyermek, aki egy felnőttől elfogadást, figyelmet, törődést, szeretet kap, jóval kisebb eséllyel esik bele romboló magatartásformákba és sokkal egészségesebb önértékeléssel és kapcsolatokkal éli az életét. (Sajnos oktatási kultúránk és rendszerünk sem támogatja az egészséges önismeret kialakulását, hiszen alapvetően arra koncentrál, amit a gyerek nem tud és ezért szankcionálja őt, ahelyett, hogy abban ismerné el, amit tud és ezzel bátorítaná további tudás megszerzésére. Az egész kultúránkban megtalálható bizalom-deficit is járvány méretű önismereti problémáinkat bizonyítja.)

2. Érzelmi intelligencia és emberi kapcsolatok

„Jobban boldogul kettő, mint egy [...], mert ha elesnek, az egyik ember fölemeli a társát. De jaj az egyedülállónak, mert ha elesik, nem emeli föl senki” – szól a *Prédikátor könyvének* évezredek tapasztalata. Az ember elválaszthatatlan a kapcsolataitól. A kapcsolataink minősége meghatározza életünk minőségét és befolyásolja

társadalomban betöltött szerepünket. Természetesen a családi és párkapcsolatok a legmeghatározóbb emberi kapcsolatok, de a hétköznapiak során állandóan kapcsolatban vagyunk emberekkel, legyenek azok munkatársak, szomszédok, barátok, rokonok vagy akár a buszon velünk utazó ismerős ismeretlen. A kapcsolat-építési és fenntartási képességeink elválaszthatatlanok a sikeres felnőtt élettől. Ezért egy CSÉN-programnak foglalkoznia kell a párkapcsolatok mellett az általános emberi kapcsolatokkal is. Ugyanis az általános kapcsolati képességeinket, technikáinkat, szokásainkat behozzuk a legbensőségesebb kapcsolatainkba is. A barátkozási képességeink hatással lesznek a párunkkal való baráti kapcsolat mélységére is.

A kapcsolatok az érzelmek területére visznek bennünket. A legintenzívebb érzelem a szerelem érzése, de a hétköznapi kapcsolatokban rengeteg egyéb érzelem is előkerül: indulat, harag, sértődés, fájdalom, szomorúság, öröm, nevetés stb. Az emberi kapcsolataink érzelmeket váltanak ki belőlünk, s ezen érzelmek valamilyen reakciókra készítenek bennünket, melyek pedig visszahatnak a kapcsolataink minőségére és így a boldogság, elégedettség érzésünkre is. Egy állandóan haraggal reagáló vagy sértődékeny ember elszigetelődik a kapcsolataiban, ami viszont még inkább zárkózottá és haragossá teheti őt.

Az emberi kapcsolataink minősége az érzelmi intelligenciánkból táplálkozik. Az érzelmi intelligencia (EQ – az angol Emotional Quotients-ból) az a képességünk, mellyel érzelmeinket *értelmes* módon tudjuk kezelni. Az EQ azon túl, hogy képessé tesz bennünket arra, hogy megértsük érzéseinket és azok ránk gyakorolt hatásait, magában foglalja mások érzéseinek a megértését is. John Gottman, az EQ-kutatások egyik neves szakértője így foglalja össze az érzelmi intelligencia fontosságát a *Raising an Emotionally Intelligent Child* című munkájában: „Az elmúlt évtizedben a tudomány rengeteg dolgot felfedezett arról, hogy az érzelmek milyen szerepet játszanak az életünkben. A kutatók arra is rájöttek, hogy az a képességünk, hogy tudatában vagyunk önmagunknak és kezelni tudjuk az érzelmeinket sokkal inkább befolyásolja sikerünket és boldogságunkat az életben (ideértve a családi életet is), mint az IQ-nk, vagyis az értelmi intelligenciánk.” Az érzelmi intelligenciával foglalkozó tanulmányok egész sora támasztotta alá Gottman megállapítását és igazolta, hogy az érzelmi intelligenciánk döntő mértékben befolyásolja családi és minden egyéb kapcsolatunkat, munkahelyi sikerünket és tanulási képességünket, és segít abban, hogy helyes döntéseket hozzunk érzelmileg túlfűtött helyzetekben. Az érzelmi intelligenciát két fő területre osztják: személyes és szociális készségek. A személyes készségek az öntudatot, az érzelmi tudatosságot, az önkontrollt, az optimizmust, a nyitottságot, a rugalmasságot foglalják magukban, míg a szociális készségek a kommunikáció, a konfliktus-kezelés, a kötődések kialakítása, az empátia és a csapatmunka készségeit ölelik fel.

Minden ember meghatározott értelmi képességgel rendelkezik, amely kiaknázható, de nem növelhető. Az érzelmi intelligencia azonban fejleszthető. Ha valaki

nem képes a saját érzéseit megérteni és feldolgozni, akkor igen sok nehézsége támad majd mások érzéseinek megértésében. Az érzések ajtók egy mélyebb kapcsolathoz. Gyakori mítosz az emberekben az, hogy az érzéseinket mások okozzák és ezért mások felelősek értük. A valóság azonban az, hogy senkinek sem áll hatalmában, hogy érzéseket helyezzen el bennünk. Egy másik ember képes olyan dolgokat tenni, amelyek szomorúvá vagy boldoggá tesznek bennünket, de nem kontrollálhatja azt, hogy mi zajlik le bennünk. A mi döntésünk, hogy milyen érzéseket engedünk magunkon eluralkodni. Az érzelmi tudatosság segíthet abban, hogy megtanuljunk azonosítani az érzéseinket, magunkénak elismerni és az ellenőrzésünk alatt tartani azokat.

A diákjaink érzelmi tudatosságának erősítése, érzelmi intelligenciájának fejlesztése segíti őket a konfliktusok kezelésében, indulataik, vágyaik, érzéseik elhelyezésében, helyes döntések meghozatalában, célok elérésében és egészséges kapcsolatok megélésében. Egy átfogó CSÉN-programnak alkalmasnak kell lennie, ezen területek fejlesztésére is.

3. Párkapcsolatok

Korunk leértékelte a hűséges monogám párkapcsolatot, és az egyéjszakás kalandokat, a partnerváltogatás izgalmát és az elkötelezettség nélküli kapcsolatot emelte fel. A párkapcsolatban azonban minden ember a meghittséget keresi, ahol önmagát adhatja és elfogadást tapasztal. A bensőséges kapcsolat pedig a bizalom következményeként épül fel, amelynek kialakulásához hosszú idő szükséges. A meghittség, az igazi bensőséges kapcsolat léte a kölcsönös elkötelezettség egymás iránt. Az elkötelezettség teremti meg a bizalom légkörét, ahol félelem nélkül lehet kommunikálni a másikkal. A bizalom hiánya megöli a kapcsolatot.

A család alapja egy férfi és egy nő elkötelezett, hűséges, bizalommal teljes és meghitt kapcsolata, amely feltétel nélküli elfogadásban és szeretetben gyökerezik. Kapcsolatuk minősége határozza meg a gyermekek lelki, szellemi és érzelmi fejlődését. Egy CSÉN-programnak ezért olyan párkapcsolatot kell példaként állítania, amelyre a meghittség, az elkötelezettség és a bizalom a jellemző. Ennek keretében foglalkozni kell a párkapcsolatok különböző területeivel, ide értve a szexualitás szerepét is. Szükség van arra, hogy a szexualitás felelősségéről is és a szexben rejlő veszélyekről (szexuális úton terjedő betegségek, nem kívánt terhesség, abortusz, kapcsolati törések, depresszió) is szó essen a CSÉN párkapcsolatokat tárgyaló részeiben. A szexualitásban felelősség rejlik a társadalom felé, a partner felé, a lehetséges utód felé és a saját testünk felé egyaránt. A szexualitásban az öröm mellett veszélyek is rejlenek, sőt a halál és tömeges járványok lehetőségét is magában hordozza, amennyiben ezt a felelősséget nem vesszük komolyan. A szexuális felvilágosítás fontos része a családi életre nevelésnek, de nem tárgyalható

anélkül, hogy a szexualitás érzelmi, kapcsolati, lelki és társadalmi hatásairól ne beszéljünk. Ha pusztán fogamzásgátló módszereket közvetítünk diákjaink felé családi életre felkészítés címén, akkor csupán közösülő-gépeknek tekintjük őket. A szexualitás nem csupaszítható le testi aktussá és így nem választható le az ember személyiségéről. E téma tárgyalásakor az emberi életet tiszteletben tartó fogamzásgátlási módszerekről is információt kell adni.

A CSÉN-programnak intelligens okokat kell adnia arra, hogy milyen értékei és előnyei vannak a házasság elkötelezettségével megerősített párkapcsolatnak az alternatív együttélési formákkal szemben és hogyan lehet a párkapcsolatok érzelmi hullámain, konfliktusait sikeresen kezelni. Segítséget kell továbbá nyújtania a fiataloknak abban, hogy milyen szempontok alapján válasszák ki a partnerüket és hogyan fejleszthetik a kapcsolatukat.

4. Csapdák és veszélyek elkerülése

Miközben egészséges családi életre igyekszünk felkészíteni a következő generációt, alattomos csapdák rejlenek előttük az úton, amelyek teljes mértékben elnyelhetik őket és derékba törhetik jövőjüket. Az önismeret és a tartalmas kapcsolatok hiánya a tizenéveseket – változó társadalmunk amúgy is változáson keresztül menő korosztályát – kiszolgáltatottabbá teszi azoknak a viselkedésformáknak, amelyek elsősorban önveszélyesek, de elburjánzásuk esetén közveszélyt is jelenthetnek. Úgy tűnik, hogy a társadalmi fejlődés elkerülhetetlen velejárója, hogy ezek a jelenségek felülsék a fejüket (gazdasági válság, társadalmi átrendeződés, családok szétesése, értékrendi válság stb.). De az, hogy ezek milyen méreteket öltenek, hogy hogyan reagál ezekre a felnőtt generáció, a társadalom többsége mit mond ezekről, jelentősen meghatározzák azt, hogy hogyan tudunk megküzdeni ezekkel a problémákkal. A kábítószer kipróbáló fiatalok nagy száma, a promiszkuózus magatartásforma elfogadottsága, az alkoholizmus népjelenséggé válása nem jelenti azt, hogy ezek az életformák, szokások kívánatosak, népszerűsítendőek és helyesek. Minden erőnkkel segítenünk kell a következő generációnak felismerni és gyakorlattá tenni azt, hogy hogyan reagáljon, amikor ilyen szokások felvételére biztatják, hogyan álljon ellen a környezetéből ránehezedő nyomásnak. Meggyőző érvekkel kell szolgálni a fiataloknak arra, hogy miért érdemes várni és késleltetni a szexuális élet elkezdését, miért és hogyan érdemes párkapcsolatot kialakítani. A CSÉN-programokban prevenció információkat kell adni legalább a következő négy területen: (1) partnerválogató szexualitással kapcsolatos veszélyek; (2) függőségi viselkedésformák (kábitószer, alkohol, dohányzás, számítógépfüggés, játékautomaták stb.); (3) bandák és szekták veszélyei; (4) a média- és kortársnyomásnak való ellenállás.

Magyarországon az AIDS/HIV-járvány leküzdésére, illetve az abortusz visszaszorítására a kormányok és a nemzetközi szervezetek eddig két stratégiát alkalmaztak:

felvilágosító kampányokat szerveztek és óvszereket osztottak szét. Hasonlóan felszínes megoldások születnek a függőségi viselkedésformák visszaszorítására is. A felszínes, kampányszerű megoldások csekély sikerrel kecsegtetnek, hiszen fiataljaink egyre erőteljesebben szembesülnek a partnerváltogatást, az alkalmi szexualitást, a mindent toleráló és helyeslő „élj a mának” típusú pop-kultúra dübörgő üzenetével. Mindazonáltal a hivatalos és a nem hivatalos oktatásra egyre nagyobb figyelmet kell fordítani. Ennek a figyelemnek – abban a reményben, hogy ha idejében cselekszünk, a felnövekvő generációnak nem kell számolnia az említett veszélyekkel – különösképpen azokra a fiatalokra kell irányulnia, akik még nem tartoznak a rizikócsoporthoz. A primér-prevenció elsődleges fontosságú és minden ifjúsággal foglalkozó szakembernek feladata.

A fent említett csapdák elkerülésének egyik leghatékonyabb módja az, ha segítséget adunk a fiataloknak értelmes életcélok megtalálásához, motiváljuk őket azok elérésében és döntéshozatali technikákkal készítjük fel őket a helyes irányok megtalálásához. Egy értelmes cél mellett, hogy sikerélményt ad és fejleszti az önfegyelmüket, még meg is óvja őket a felesleges időtöltésektől, amelyek ajtót nyithatnak a rájuk leselkedő csapdáknak. Egy átfogó CSÉN-programnak gyakorlati ötletekkel és motivációval kell szolgálnia a helyes életirány megtalálásához.

5. Jellemfejlesztés és értékrend kialakítás

„Vess el egy gondolatot, s aratsz egy cselekedetet. Vess el egy cselekedetet, s aratsz egy szokást. Vess el egy szokást, s aratsz egy jellemvonást. Vess el egy jellemvonást, s aratsz egy végzetet” – írja John Stott teológus. A gondolkodásunk hatással van arra, hogy milyen következtetésre jutunk bizonyos kérdésekben, és milyen célokat tűzünk ki magunk elé. Nehéz kérdésekkel kell szembenéznünk naponta, és választ adnunk rá sokszor ott a tanórán. Ezek a kérdések – Valóban jogom van mindenhez, ami jól esik? Valóban a vágyaim, az érzéseim, az elképzeléseim a végső mércém? Valóban elfogadható minden, ami „bejön” nekem? Valóban nincsenek abszolút értékek, amelyek alapján jónak vagy rossznak ítélnénk dolgokat? – egészen gyakorlati helyzetekben jöhetnek és jönnek elő, s válasz nélkül hagyásuk súlyos következményeket hordoz, akár társadalmi szinten is.

Vajon mi lesz a következménye annak, ha egy generáció a jó és a rossz abszolút tudása és elfogadása nélkül nő fel és az egyetlen mércéje a saját vágya, érzése, elképzelése lesz?

Az emberi önismeretet, viselkedést és kapcsolatokat meghatározó terület a jellemünk, amely az értékrendünkből táplálkozik. A cselekedetek a jellemen alapulnak, a jellem pedig az értékrenden. A cselekedeteinket, kapcsolatainkat és gondolkodásunkat a jellemünk határozza meg, mely pedig abból táplálkozik, hogy mit hiszünk igaznak, illetve hamisnak. Hosszú évek óta halljuk, hogy értékrendi

válságba kerültünk. Társadalmunk nem tudott magára találni, állandó mozgásban van. De ez nem csak a magyar vagy a kelet-európai társadalmakra igaz. Ez világjelenség. Kimozdultunk, valami kibillentett bennünket – az egész emberiséget (elsősorban a nyugati civilizációkat) – az értékrendünkől. Megváltoztak az emberi viszonyok, átértékelődtek a kapcsolatok, mindent egy láthatatlan értékrend fog össze, ez pedig az érdek. Nem a másik, a közösség, a család, a társadalom érdeke, hanem az egyéné. A három legfontosabb szó a társadalmunkban ez lett: én, enyém, engem. A tiszta indítékokba vetett hitet naivitásnak értékelik. Az érdekek harca pedig óhatatlanul válsághoz vezet.

Az emberiség születése óta tudjuk, hogy utópisztikus lenne azt gondolni, hogy az egyéni érdekek leküzdhetők, de mára mintha kiléptek volna az eddig megszokott korlátaik közül, s egyre szemtelenebbül követelődnek – akár azon az áron is, hogy a másikat gátlások nélkül eltapossák. Hiányoznak azok a kimondott vagy kimondatlan értékek, amelyek keretein belül teret kapnak az egyéni érdekek, s amelyek kordában tartják azokat. Hiányoznak a közös, az abszolút értékek, hiszen mindenki maga határozza meg az értékeit, s ezek az egyéni értékek állandó harcban állnak egymással. Ki dönti el, hogy kinek van igaza, hogy mi a helyes és helytelen? Ez az, amivel az erkölcs foglalkozik. Az erkölcs pedig az abszolút igazság felülete, melynek viszont valamiféle tekintély, autoritás adja az alapját. Amennyire fontos egy társadalomnak, hogy legyen közös irodalmi, történelmi, művészeti kultúrája, ugyanolyan fontos, hogy legyen közös erkölcsi kultúrája is. A közösségek, a társadalmak, a kultúrák pusztá léte függ közös ethosztudatuktól. Egy ilyen sajátos tudat és közös erkölcsi világkép nélkül megnehezül egy közösség tagjai számára a kommunikáció és az együttműködés. Egy értékrendi vákuum pedig mindig veszélyes csapdákat ránt be a társadalom közegebe (lásd 4. pont).

A kialakult értékrendi válságot fokozottan érzékelik a fiatalok. Ők amúgy is nehezen igazodnak el az élet játékszabályaiban, hátha még ezek a szabályok nincsenek is lefektetve. Az értékrend közvetítésének elsődleges helyszíne a család. Mivel a család szintén válságon megy keresztül, hiszen a válások és a még működő, de egyáltalán nem ideális házasságok száma nagyon magas, ezért az iskola érték-közvetítő szerepe megnőtt. Az érték-semlegesség elve – miközben intézményes szinten ideális elképzelésnek tűnhet – köddé válik abban a pillanatban, amikor egy tanár és egy diák találkozik: ekkor ugyanis – tudatosan vagy tudattalanul – a tanár értéket ad át a diák számára. Minden esetben, amikor egy felnőtt találkozik egy gyerekkel, értéket közvetít felé szavaival, tetteivel, viselkedésével, hozzáállásával, sőt az egész életével.

A hatékony családi életre való felkészítés megkívánja, hogy az azt oktató pedagógus tudatosan közvetítsen értékeket és segítse a diákok jellemfejlődését. Szükséges, hogy jó ítéloképességre, önmérsékletre, bátorságra, mások tiszteletben tartására és

ehhez hasonló értékek elsajátítására segítük diákjainkat, hiszen ha valakinek a jelleme fejlődik, értékrendje megszilárdul, akkor önbecsülése megnő, egészséges, érett és felelős felnőtté válik.

A legfontosabb láncszem

A családi életre nevelés legfontosabb eleme azonban nem a tanítandó anyag vagy egy országos stratégia, esetleg program vagy kampány. A legfontosabb láncszem a fiatal körül élő felnőtt, a vele naponta találkozó oktató, pedagógus, akinek személye, törődése, szeretete, figyelme, értékrendje, szokásai, élete – egyszóval a példája – lesz a legnagyobb hatással a következő generációra. Míg talán a matematika vagy a biológia oktatásánál a tanár személyes példája nincs olyan szoros közvetlen kapcsolatban az átadott információval, addig felnőtt életre felkészíteni az információ-átadáson túl elsősorban a személyes példánkkal és mentorállással lehet. A gyerekek figyelnek és másolnak: beszédet, szokásokat és értékeket. Ha szeretjük őket, akkor értékesnek fogják magukat tartani. Ezért a CSÉN legfontosabb eleme Ön – az Ön személyes példája, élete és üzenete.

Micsoda kiváltság, lehetőség és egyben mekkora felelősség, sőt küldetés az, hogy – ahogy Churchillt idéztük a mottóban – egy jobb helyé tehetjük ezt a világot azok számára, akik utánunk jönnek! Michelangelo meglátta az angyalt a márványban, s kifaragta azt. Mi embereket formálunk. Rajtunk is múlik, hogy mivé alakulnak. De vajon meglátjuk-e bennünk az angyalt?

Kihajtás a pusztára

